

اعتیاد در مطبوعات:

مقایسه مطالب مربوط به اعتیاد در روزنامه های
کیهان، اطلاعات، اعتماد و اعتماد ملی در سال ۱۳۸۶ - ۱۳۸۵

مهديه حمزه ئی^۱

دکتر علیرضا حسینی پاکدهی^۲

دکتر علی اصغر کیا^۳

تاریخ دریافت: ۸/۲۳/۸۷

تاریخ پذیرش: ۲۸/۸/۸۷

ژورنال علمی و مطالعاتی
پرتال جامع علوم انسانی

چکیده

این مقاله با بررسی تطبیقی مطالب اعتیادمحور چهار روزنامه کیهان، اطلاعات، اعتماد و اعتماد ملی در سال ۱۳۸۶ - ۱۳۸۵، عملکرد مطبوعات را در مبارزه با اعتیاد و کنترل این بحران به محک آزمون گذارده است. چارچوب نظری تحقیق بر مبنای نظریه برجسته سازی و دیدگاه دروازه بانی استوار است و روزنامه های مورد بررسی از نظر

۱- کارشناس ارشد علوم ارتباطات اجتماعی دانشگاه علامه طباطبایی
۲- عضو هیأت علمی دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبایی
۳- عضو هیأت علمی دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبایی

متغیرهای سبک مطلب، موضوع اصلی مطلب، ماهیت مطلب، نوع ماده مخدر غیرمجاز ذکر شده در تیتر و لید، خبرسازان، نگرش مطلب نسبت به اعتیاد و تیتر در صفحه اول، مورد ارزیابی قرار گرفته‌اند. تحقیق پیش رو، با روش تحلیل محتوا انجام شده و همه ۱۴۶۲ مطلب منتشر شده پیرامون اعتیاد در چهار روزنامه مذکور در مقطع زمانی مورد بررسی را کدگذاری کرده است. یافته‌ها از وجود تفاوت معناداری بین روزنامه‌های مورد بررسی از نظر متغیرهای یاد شده حکایت دارند.

واژه های کلیدی: اعتیاد، رسانه‌ها، مطبوعات، برجسته‌سازی، دروازه‌بانی

طرح مسأله

پیشرفت رسانه‌ها به آگاهی فزاینده‌ای نسبت به وابستگی و به هم پیوستگی متقابل انسان‌ها کمک کرده و احساس مسئولیتی نسبت به تمام جهان به وجود آورده است (تامپسون، ۱۳۷۹: ۳۷۵). اما آیا خود رسانه‌ها در برابر جامعه و بحران‌هایی که انسان‌ها با آن مواجهند، چنین احساس مسئولیتی می‌کنند؟

مطابق آمارهای رسمی، اعتیاد از بحران‌های مبتلا به بیش از ۲۰۰ میلیون نفر در سراسر جهان است و آمارهای غیررسمی از اعتیاد ۴۰۰ میلیون نفر خبر می‌دهند (UNODC, 2007). اعتیاد، الگوی تازه‌ای یافته است و جوانان و نوجوانان، بیش از همه در معرض مواد جدید آمده به بازار قرار دارند. طبق تحقیق، سال‌های ۲۰۰۰-۱۹۹۹ در هفت کشور امریکای جنوبی (کاستاریکا، جمهوری دومینیکن، گواتمالا، هندوراس، پاناما، نیکاراگوآ و السالوادور)، اکستاسی (Ecstasy) را بسیاری از دانش‌آموزان مصرف کرده‌اند و سوء مصرف آن رو به گسترش است. در ایتالیا ۸۰ درصد مراجعان اورژانس، مصرف کننده اکستاسی بوده‌اند. (موسوی و طباطبایی، ۱۳۸۵: ۲۹۷-۲۹۵) در ایران هم یافته‌های پژوهشی پیرامون میزان آگاهی و نگرش جوانان تهرانی نسبت به قرص‌های اکستاسی و مصرف آن، نشان می‌دهد درصد چشمگیری از جوانان با پیامدهای زیانبار این قرص‌ها آشنا نیستند و نگرش منفی چندانی هم نسبت به آن ندارند. (همان: ۲۹۳ و ۳۰۵)

اگرچه عصر حاضر، به خاطر تمام آنچه پیرامون بحران اعتیاد گفته شد، به «عصر دارو» شهره است، اما «عصر ارتباطات» نیز نام دارد. جای پرسش است که چگونه در دهکده جهانی، با وجود رسانه‌های گروهی که وظیفه اطلاع‌رسانی و آگاهی‌دهی به جامعه را در همه زمینه‌ها بر عهده دارند، این معضل در افزون بر ۲۰۰ میلیون نفر از مردم جهان باقی است؛ به ویژه از آن جهت که مطبوعات و سایر رسانه‌ها در تعیین و تعریف ارزش‌های اجتماعی نقش اساسی دارند و می‌توانند حمایت جامعه را در کنترل اعتیاد و پیش‌گیری از آن جلب کنند (هاوکینز و دیگران، ۱۳۸۲: ۲۲۹)؛ با انعکاس اخبار اعتیادمحور، قضاوت و داوری مردم را نسبت به اعتیاد و مواد مخدر سازمان دهند؛ قادرند به راحتی موضوعی کم‌اهمیت را به سوژه‌ای بسیار مهم تبدیل و افکار عمومی را نسبت به آن حساس کنند یا بر عکس، مسأله‌ای مهم را به خبری کم‌اهمیت بدل سازند. خبرنگاران، دبیران سرویس‌های مطبوعات و مدیران مسؤول تنظیم خبر و سایر مطالب، با انتخاب موضوع و نحوه انتقال این اطلاعات به مردم، نقش مؤثری در تعیین محدوده انحرافات (فرجیها، ۱۳۸۵: ۵۸) ایفا می‌کنند. این امر مورد تأیید جامعه نیز هست. نتایج یک نظرسنجی از شهروندان ۱۶ سال و بالاتر مناطق ۲۰ گانه تهران درباره تأثیر وسایل ارتباط جمعی در پیش‌گیری از اعتیاد نشان می‌دهد نقش مطالب مطبوعات در این امر، از سوی ۲۳/۹ درصد پاسخگویان، کاملاً مؤثر و از سوی ۷۵/۵ درصد آن‌ها مؤثر دانسته شده‌است و تنها ۲/۸ درصد آن را کاملاً بی‌تأثیر ذکر کرده‌اند (اسعدی، ۱۳۸۳: ۱۴۲-۱۴۰).

علی‌رغم اهمیتی که جامعه ما برای نقش رسانه‌ها به ویژه مطبوعات در پیش‌گیری از اعتیاد قائل است، و با این که مطابق نظرسنجی‌های مقاطع زمانی مختلف، حدود ۹۰ درصد مردم ایران، اعتیاد را سومین معضل کشور (پس از فقر و بیکاری) می‌دانند (هاشمی، ۱۳۸۳: ۲۶۷)، تحقیقات قبلی، حاکی از فقدان درک درست و روشن بسیاری از خبرنگاران نسبت به معضل اعتیاد و مسائل مربوط به آن (همان، ۱۳۸۳: ۱۶۲-۱۶۱)، توجه صرف به بُعد برخورد در اخبار و نیز کشف و انهدام مواد مخدر (فرحبخشی، ۱۳۸۰: ۲۵۴) است.

لذا ضروری است که بدانیم مطبوعات ما امروز چگونه به اطلاع رسانی به جامعه در مورد اعتیاد به مواد مخدر می‌پردازند و به نیاز جامعه پاسخ می‌گویند. آیا تفاوتی بین مطبوعات مورد بررسی از نظر عملکرد وجود دارد یا خیر؟ با پاسخگویی به این قبیل پرسش‌ها می‌توان عملکرد مطبوعات در مورد معضل اعتیاد را شناخت؛ مقایسه کرد و میزان آگاهی‌دهی آنها به جامعه پیرامون معضل اعتیاد را محک زد. مقاله حاضر می‌کوشد با تحلیل محتوای مطالب اعتیادمحور چهار روزنامه اطلاعات، کیهان، اعتماد و اعتماد ملی در سال ۱۳۸۶-۱۳۸۵ به پرسش‌های مذکور پاسخ گوید و اهداف پیش‌گفته را محقق سازد.

پیشینه تحقیق

۱. تحقیقات کمی

بر اساس تحقیقی با عنوان «مواد مخدر در رسانه‌های چاپی برزیل: تحقیق اکتشافی مطالب روزنامه‌ها و مجلات برزیل در سال ۲۰۰۰»^۱، موضوع حدود نیمی از مطالب، به قاچاق مواد مخدر، دستگیری‌ها و سرکوبی‌ها و باقی نیز به بهداشت، قانون‌گذاری و سیاست عمومی در قبال مواد مخدر بوده است. مطبوعات به دخانیات بیش از هر ماده دیگری توجه داشته و مطالبی را گزارش کرده‌اند که عمدتاً بر آسیب‌های ناشی از مصرف مواد و میزان کاهش نرخ مصرف در کشور تمرکز داشته‌اند. از بین مداخلات اجتماعی در برخورد با معضل مواد مخدر، سرکوبی برجسته شده است. نتایج، ضرورت بهبود ارتباط بین روزنامه‌نگاران و متخصصان بهداشت را نمایان می‌سازد (Noto, et al., 2007).

«تحلیل محتوای پوشش مطبوعاتی کوکائین و دخانیات در کانادا»^۲، موضوع تحقیق دو محقق «مرکز بهداشت روانی و اعتیاد» (Centre for Addiction and Mental Health)

۱- نتایج این پژوهش در سال ۲۰۰۶ در (Substance Use & Misuse, 419) منتشر شده است.

۲- این تحقیق در سال ۲۰۰۴ در (Canadian Journal of Communication, 291) به چاپ رسیده است.

کاناداست. مطالب مرتبط با موضوع که در دو دوره ۱۹۸۸-۱۹۸۹ و ۱۹۹۸-۱۹۹۹ در روزنامه های «تورنتو استار» (The Toronto Star) و «تورنتو سان» (The Toronto Sun) و مجله «گلوب آند میل» (The Globe and Mail) به چاپ رسیده است، از طریق تحلیل محتوا مقایسه شده‌اند. در مقطع اول، موضوعات دخانیات و قانون گذاری در مورد آن و نیز سیاست موادمخدر، بیشتر بوده است و در دوره دوم، به تأثیرات بهداشتی / آموزش / پیش گیری، شیوع استعمال سیگار، موضوعات قضائی و اجرای قانون، اشاره شده و کمتر نگران سیاست‌ها بوده‌اند. علت آن، شکایت وزارت بهداشت علیه شرکت‌های دخانیات کاناداست که می‌کوشد به این طریق، خسارت‌ها را جبران کند. بیشترین منبع اطلاعات دوره نخست را سیاستمداران و مأموران دولت، پلیس و مجریان قانون تشکیل داده‌اند، اما در دوره بعدی، بیشتر به متخصصان علوم و بهداشت و گروه‌های فشار بعنوان منبع اطلاعات مراجعه شده است. در هر دو مقطع، تأثیر اصلی موادمخدر بر سلامتی، " اعتیاد" ذکر شده است. برخلاف دوره اول که اکثر مطالب از سرکوبی‌های شدید در زمینه موادمخدر حمایت کرده‌اند، اکثر مطالب دوره دوم، نسبت به کنترل، خنثی یا بی‌مورد بوده و کمتر مطلبی از افزایش کنترل‌ها در مورد دخانیات انتقاد کرده است.

(Hathaway, & Erickson, 2007). پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

رتال جامع علوم انسانی

۲. تحقیقات کیفی

شماری از مطالعات، به منظور نشان‌دادن نحوه پوشش رسانه‌ها و چارچوب‌های آن‌ها در مورد موادمخدر و مصرف‌کنندگان این مواد از روش‌های کیفی استفاده کرده‌اند. «بل»، «چارچوب‌های مفهومی» تفسیر موضوعات موادمخدر را مورد آزمون قرار داد که رسانه‌ها از آن‌ها استفاده می‌کردند. او پی برد که رسانه‌ها در ارائه مطالب موادمخدر غیرمجاز، بافت اجتماعی بزرگتر را نادیده می‌گرفتند و مصرف این مواد را در مقایسه با «موادمخدر مجاز»، خطرناک‌تر معرفی می‌کردند (Bell, 1985). بلاد و مک کالوم به چارچوب‌های رسانه‌ها پی بردند که موادمخدر و مصرف آن را «جرم و انحراف»؛ موادمخدر را

«بیماری واگیردار» و «خطر فردی یا اجتماعی» معرفی می‌کردند (Blood & McCallum, 2007). «هومان» و «بلک‌ول» (Homan and Belackwell) نشان داده‌اند رسانه‌ها می‌توانند برخی مصرف‌کنندگان را «قربانیان بی‌گناه» (innocent victims) یعنی ناتوان در برابر مواد مخدر، قاچاقچیان و توزیع‌کنندگان قلمداد کنند. به باور «کریستی» (Christie) (۱۹۹۸)، گزارش‌های رسانه‌ها با پشتیبانی صاحبان منافع، سیاست عمومی جرم و عدالت را هدایت می‌کنند. به باور او، اخبار جرم‌شناسی به خاطر داشتن ارزش خبری ممکن است از سوی رسانه‌ها بد به کار برده و جنجال‌برانگیز گردد و محققان باید در تحقیق راجع به رسانه‌ها به این نکته توجه کنند (Belackwell, 1991).

مبانی نظری

بخش اول: وضعیت حقوقی و اجتماعی اعتیاد در ایران و جهان

اگرچه قرن‌هاست که آدمیان به دلایل مختلفی نظیر اختلالات شخصیتی و روانی، ضعف فرایند جامعه‌پذیری در خانواده، معاشرت با همالان معتاد و منحرف، آنومی اجتماعی و نابرابری‌های اقتصادی (میری آشتیانی، ۱۳۸۲: ۱۵۸-۱۰۸) به مصرف مواد مخدر روی آورده‌اند، ولی دیدگاه مردم جوامع مختلف، در این باره متفاوت بوده‌است. جوامع مختلف جهان، اعتیاد را تا کنون بیشتر یک مسأله شخصی و فردی دانسته‌اند، نه اجتماعی؛ در حالی که جامعه‌شناسان، آن را بیماری اجتماعی می‌دانند که عوارض جسمی و روانی دارد و تا وقتی به علل گرایش توجه نشود، درمان جسمی و روانی فقط در کوتاه مدت مفید خواهد بود (کریمزاده‌نگاری، ۱۳۷۷: ۵۹-۵۸). همچنین، اگرچه کنوانسیون ۱۹۸۸ سازمان ملل متحد هیچ اشاره‌ای به لزوم جرم‌انگاری اعتیاد از سوی دولت‌های عضو نمی‌کند و قوانین کشوری مانند دانمارک، اعتیاد را یک بیماری می‌داند تا یک جرم، اما در قوانین کشوری مانند امریکا، اعتیاد یک جرم محسوب می‌شود تا بیماری (رحمدل، ۱۳۸۳: ۲۵-۱۷).

در جامعه ما مدت مدیدی است که جامعه، قوانین و سیاست گذاران می‌پندارند می‌توان با مذبومیت موادمخدر و مصرف آن از شیوع اعتیاد پیش‌گیری کرد به طوری که در برنامه چهارم توسعه، برای اولین بار و برخلاف سه برنامه قبلی، با اتخاذ رویکرد درمان مدار، بنیان‌های اجتماعی و فرهنگی به عنوان راه حل ریشه‌ای مسأله اعتیاد دانسته شد و برنامه پیش‌گیری، درمان و مقابله با اعتیاد و قاچاق موادمخدر تهیه و تدوین گردید (هاشمی، ۱۳۸۳: ۲۹۶-۲۸۶). از ۱۳۷۸، مأموریت اصلاح قانون اصلاح مبارزه با موادمخدر و الحاق موادی به آن مصوب ۷۶/۸/۱۷ که به موجب ماده ۱۵ خود، به صراحت اعتیاد را جرم اعلام می‌کرد، به عده‌ای از قضات و حقوقدانان برجسته کشور سپرده شد. حاصل، پیش‌نویس قانون جدیدی بود که به پیشگیری از اعتیاد، رویکرد درمان‌مدار به جای کیفرمدار می‌پرداخت. با چرخش رویکرد، معتاد، نه مجرم، بلکه بیمار و مددجو تلقی شد (ستاد مبارزه با مواد مخدر، ۱۳۸۶).

به طور خلاصه، دیدگاه حقوقی ایران نسبت به معتادان بر محور بیمار- مجرم استوار است (رحمدل، ۱۳۸۳: ۲۴). نظرسنجی از قضات دادگاه‌های موادمخدر کشور در سال ۱۳۸۰ نشان می‌دهد اکثر پاسخگویان، بهترین راه کار کاهش جرایم موادمخدر را تشدید مجازات می‌دانسته‌اند (سخاوت، ۱۳۸۳: ۱۸). اما در سال‌های اخیر، گرایش به تلقی اعتیاد به عنوان «بیماری» در محافل دانشگاهی و میان مردم، در حال رونق‌گرفتن است (شیخاوندی، ۱۳۸۴: ۴۴۵).

بخش دوم: رسانه‌ها و اعتیاد

هر تحقیقی درباره رسانه‌ها باید با در نظر گرفتن تمام ابعاد، رسالت‌ها، ویژگی‌های آن‌ها، پیام‌ها و سایر متغیرهای مؤثر بر فرد صورت گیرد تا به نتیجه‌ای علمی منتهی شود (کازنو، ۱۳۶۵: ۶۷). لذا در این بخش، تمام ابعاد مذکور، شامل اداره و سازمان رسانه‌ها، آثار اجتماعی و فرایند تأثیرگذاری رسانه‌ها به طور جداگانه و مخاطبان رسانه‌ها، ساختار

و محتوای رسانه‌ها به طور ضمنی و به منظور جلوگیری از تکرار مباحث، در الگوی رسانه‌ای پیش‌گیری از اعتیاد مدنظر قرار گرفته‌اند.

الف) شناخت رسانه‌ها

۱- اداره و سازمان رسانه‌ها

دروازه‌بانان رسانه‌ها، اعم از گزارشگران، دبیران، نویسندگان، ناشران و ... در کنترل توزیع اخبار، اطلاعات و دانش نقش می‌آفرینند (شکرخواه، ۱۳۸۰: ۳۶) و دارای مواضع تصمیم ساز در رسانه‌ها هستند. اکثر مطالعات دروازه‌بانی می‌کوشند به بررسی فشارهایی بپردازند که این تصمیمات را متأثر می‌سازند. گفته می‌شود فشارها ناشی از نظام ارزشی ذهنی دروازه‌بان‌ها بمانند علائق آن‌ها، وضعیت کاری بلاواسطه ایشان و نظارت‌های قانونی، دیوان سالارانه و تجاری است (سولیوان و دیگران، ۱۳۸۵: ۱۷۸-۱۷۷). همچنین به باور مک کوایل، محتوای اخبار و رویدادها از مسیرهای مختلف می‌گذرد و به شکل‌های مختلفی به رسانه می‌رسد. تولید اخبار، با هدف قبلی و مطابق الگوهای معنایی نهادهای بوروکراتیکی همچون مراکز پلیس، دادگاه‌ها، کمیته‌های دولتی و ... صورت می‌گیرد که منبع خبر یا پردازش‌کننده رویدادند. مردم و نهادها، مکان یا زمان، به صورت ترکیبی یا منفرد، بر انتخاب رویداد تأثیر می‌گذارند. «فیشرمن» (Fishman) معتقد است آنچه رسانه‌ها می‌دانند و می‌توانند بدانند، بستگی به منابع گردآوری و پردازش اطلاعات این مؤسسات دارد (مک کوایل، ۱۳۸۲: ۲۳۵-۲۳۴). انتخاب محل درج مطلب و یا چاپ تیری از مطلب در صفحه اول، از دیگر مواردی است که در حیطه عمل دروازه‌بانان قرار می‌گیرد و از نظر «دفلور» و «دنيس» (DeFleur and Dennis) با برجسته‌سازی ارتباط بسیار نزدیکی دارد (دفلور و دنيس، ۱۳۸۳: ۳۸۱).

۲- آثار اجتماعی رسانه‌ها

نظریه میانجی‌گری (Mediation Theory)

طبق نظریه میانجی‌گری، نهاد رسانه، به تولید، بازتولید و توزیع معرفت می‌پردازد و این معرفت، ما را قادر می‌سازد به تجربه خویش معنا بخشیم و در حفظ معرفت‌های گذشته و استمرار درک امروزین خویش، یاریمان می‌کند. مطبوعات و سایر رسانه‌ها با انتشار انواع معرفت به جای سایر نهادهای معرفتی، مانند آموزش، علم و ... عمل می‌کنند (مهدی‌زاده، ۸۵-۱۳۸۴: ۵۷-۵۵) و بیشتر وابسته به نهادهای سیاسی، اقتصادی، حقوقی و ... هستند تا کنترل‌کننده آن‌ها. تحقیقات کمی پیرامون چگونگی پوشش مطبوعاتی اعتیاد و مواد مخدر، در روزنامه‌های کثیرالانتشار ایران نیز نشان داده‌است مطبوعات در تهیه مطالب اعتیادمحور، به نیروهای نظامی و انتظامی وابسته‌اند (ترابی و پیام، ۱۳۸۳: ۱۹) و از جهت‌گیری نسبت به سیاست‌های نیروی قهریه در مبارزه با اعتیاد خودداری می‌کنند (حکمت، ۱۳۷۹: ۱۰۷).

۳- فرایند تأثیرگذاری رسانه‌ها

نظریه برجسته‌سازی (Agenda-setting Theory)

اصطلاح برجسته‌سازی، برای توصیف روش‌هایی به کار می‌رود که رسانه‌ها به مدد آن‌ها، دانسته و یا ندانسته، مباحث و آگاهی عمومی را ساختمند می‌کنند. هر کمیته‌ای دستور کار خود را دارد، یعنی فهرستی از موضوعات که به ترتیب اولویت و اهمیت بررسی می‌شوند. لذا رسانه‌ها این قدرت را دارند که - به ویژه در مطالب خبری خود - توجه عموم را به موضوعات خاص جلب کنند و از سایر موضوعات بگذرند (سولیوان و دیگران، ۱۳۸۵: ۲۷-۲۶). از نظر «مانهایم» (J.B. Manheim, 1987) برجسته‌سازی هم‌کنشی سه اولویت عموم، رسانه‌ها و سیاست است (سورین و تانکار، ۱۳۸۱: ۳۵۶) و اکثر محققان ارتباطات نیز این فرایند را سیاسی در نظر می‌گیرند؛ چون می‌تواند به طور مستقیم بر سیاست تأثیر بگذارد. مثلاً تا قبل از ۱۹۷۰، استعمال سیگار یک مشکل اجتماعی بزرگ

در ایالات متحده بود و میلیون‌ها نفر از سرطان می‌مردند. با وجود این، موضوع مهمی به شمار نمی‌رفت؛ تا این که پس از ۲۵ سال، ۳۰ میلیون امریکایی، سیگار را ترک کردند. در واقع، سیگارکشیدن زمانی به یک موضوع تبدیل شد که در اولویت‌های عموم، رسانه‌ها و سیاست قرار گرفت. (کیا و رشکیانی، ۱۳۸۵: ۹).

ب) عملکرد رسانه‌ها در زمینه اعتیاد

رسانه‌ها موقعیت خاصی در ارتقای بینش عمومی و تدارک محیطی حمایت‌گر در مقابله با اعتیاد دارند؛ منبع مهم اطلاعات درباره موادمخدر و تأثیرات آن به ویژه از نظر بهداشتی محسوب می‌شوند؛ این قابلیت را دارند که توجه عموم را به موضوعاتی از حوزه بهداشت که مورد تأیید سیاست‌گذاران نیست جلب کنند؛ حمایت‌های لازم را برای اقدامات سیاسی فراهم آورند؛ با نقل گفته‌های مسئولان، نقش یک فرد آگاه را درباره موضوعات مختلف مانند اعتیاد ایفا کنند و با اطلاع‌رسانی پیرامون تصمیمات مهم، نقش اساسی در توسعه سیاسی داشته باشند. (Hathaway, & Erickson, 2007).

۱- عملکرد رسانه‌ها در مبارزه با اعتیاد

مدت هاست که رسانه‌ها برای کاهش مصرف موادمخدر، پیکار می‌کنند. این مبارزات در ایالات متحده رایج است و موفق هم به نظر می‌رسد. (همان: ۵۷-۵۶). ادبیات ضد موادمخدری آمریکا در سال‌های ۲۰۰۲-۱۹۲۰، موادمخدر را «عامل اصلی انحرافات اجتماعی و ناکامی‌های مادی و معنوی»، «بخشی از دسیسه‌ها» و «مرتبط با گروه‌های اقلیت و برون گروه‌های اجتماعی گوناگون» می‌خواند و بر خودسازی و پاکسازی جامعه تأکید می‌کرد تا این که در دهه ۱۹۲۰، با همکاری «ریچموند پی. هابسون» (Richmond P. Hobson)، نماینده سابق کنگره و امپراطوری رسانه‌ای «ویلیام رندلف هرست» (William Randolph Hearst) اعتیاد در اولویت رسانه‌ها قرار گرفت. در اولین ماه، مجموعه مقالات اگزمنینر (Examiner) به تشریح این موضوع پرداخت که عادت اعتیاد، ۲۰ سال

قبل به دنیای تبهکاران محدود بود؛ در حالی که امروز خزیده تا به آستانه در خانه‌ها رسیده است. این مجموعه مقالات دنباله‌دار، هر روز در صفحه اول به چاپ می‌رسیدند و قاچاق موادمخدر را با ماجرای «طاعون خیارکی» (Creeping Johnny) سال‌های قبل سانفرانسیسکو مقایسه می‌کردند. رمز موفقیت کنترل طاعون این بود که «موش‌ها را تعقیب کن» - که استعاره از دستفروشان مواد مخدر بود. «آن‌ها را هر جا که پنهان شده‌اند، جستجو کن» و «بدون هیچ ترحمی، نشان بده». مقالات آگزمینر نیز در ژانویه ۱۹۲۳ تمرکز خود را بر قربانیان نوجوان باندهای موادمخدر نهادند. به تدریج موضوع اعتیاد در اولویت سیاست هم قرار گرفت؛ رییس‌جمهور، بر لزوم تلاش ملی جهت پاکسازی کشور از لوٹ وجود این بلا تأکید کرد و گفت «فقط به موادمخدر، نه بگویند» (Speaker, 2007)

همچنین طی سال‌های ۲۰۰۳-۲۰۰۱ که مدافعان کنترل دخانیات بر کاهش استعمال سیگار بین گروه‌های در معرض خطر مصرف‌کننده دخانیات تمرکز کردند، اولویت خویش را اختصاص بودجه‌ای برای برنامه‌های وسیع دولت در کنترل دخانیات قرار دارند؛ انجمن‌های کنترل دخانیات، به کاهش زیان از طریق کنترل محموله‌های جدید نیکوتین پرداختند و مالیات‌های غیرمستقیم بر دخانیات از سوی دولت افزایش یافت. مطبوعات هم با سیاست‌های مبارزه با دخانیات همراه شدند و به پوشش دیدگاه‌های سیاسی مخالف دخانیات پرداختند. موضوع «ممنوعیت سیگارهای مستعمل و استعمال سیگار» به بیشترین پوشش دست پیدا کرد (Smith, et al., 2007)

پژوهش دیگری روی مطبوعات کانادا نشان داد طی اول ژانویه ۱۹۸۸ تا پایان دسامبر ۱۹۸۹، مطبوعات این کشور در پی تصویب قانون ممنوعیت استعمال سیگار در محل کار در منطقه «انتاریو» (Ontario)، پوشش خبری زیادی به آن اختصاص دادند. با افزایش مصرف تزریقی موادمخدر در سال‌های ۱۹۹۸-۱۹۹۹ در کانادا نیز مطبوعات این کشور با اختصاص پوشش وسیعی به دو بیماری ناشی از تزریق مواد، یعنی ایدز و هپاتیت، نقش خود را به عنوان منبع مهم اطلاعات درباره اعتیاد و تأثیرات آن، به ویژه از لحاظ بهداشتی، به خوبی افا کردند (Hathaway, & Erickson, 2007)

۲- عملکرد رسانه‌ها در پیشگیری از اعتیاد

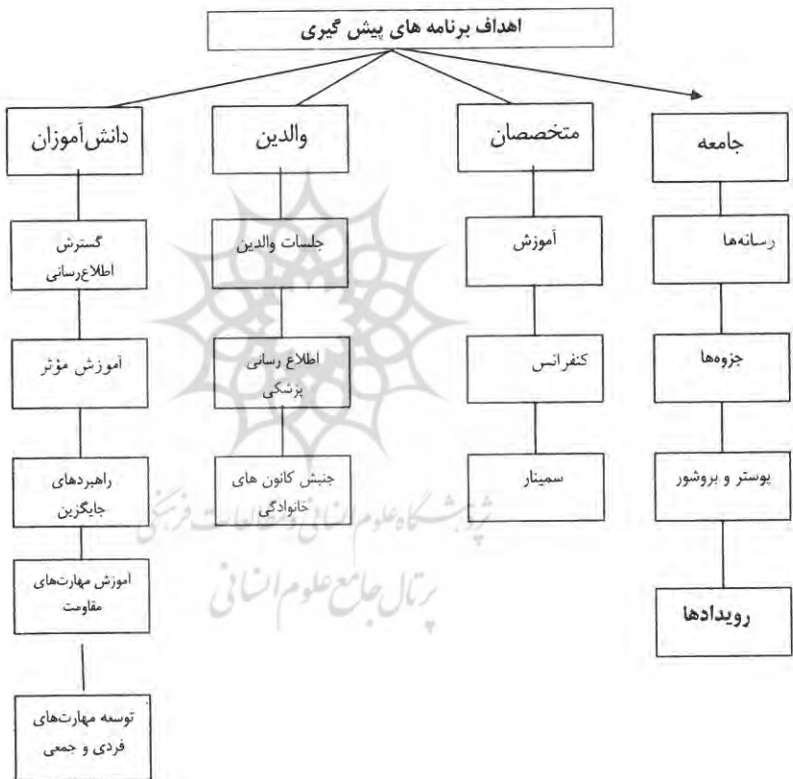
از ابتدای قرن بیستم، جهان شاهد استفاده از تاکتیک‌های ترساندن افراد در فعالیت‌های پیش‌گیری بود. مطالعات انجام شده در کشورهای غربی نشان داد اقدامات پیش‌گیری که بیش از حد بر عواقب منفی سوء مصرف موادمخدر تأکید می‌کنند، اعتماد جمعیت هدف را سلب نموده‌اند. (Myrzi, 2007). نتایج مطالعات مختلف حاکی است ایجاد هراس در مردم با وجود امکان موفقیت‌های کوتاه مدت، احتمالاً در دراز مدت، نتایج معکوسی به بار می‌آورد (سورین و تانکار، ۱۳۸۱: ۲۵۱).

مطبوعات و سایر سازمان‌های ارتباطی، بارها در آموزش و اطلاع‌رسانی پیرامون اعتیاد، عملکرد موفقیت‌آمیز هم داشته‌اند. مبارزه رسانه‌ای در مورد خطرهای سوء مصرف موادمخدر (۱۹۹۸)، که سازمان «مشارکت برای امریکایی عاری از مواد مخدر» (Partnership for a Drug-Free America) اجرا کرد، تبلیغات مطبوعاتی و مجموعه برنامه‌های تلویزیونی به پخش تصویر یک تخم‌مرغ نیمرو در ماهی تابه‌ای پرداختند که این پیام در کنار آن به چشم می‌خورد: «این مغز شما تحت تأثیر موادمخدر است» (هاوکینز و دیگران، ۱۳۸۲: ۲۲۵). حتی کودکان (۷ تا ۱۲ سال) که در مرکز شهرها زندگی می‌کردند تحت تأثیر پیام‌ها قرار گرفتند و به طور آشکاری از خطر مصرف این مواد آگاهی یافتند (رومر، ۱۳۸۵: ۵۸-۵۷).

ج- الگوی بسیج رسانه‌ها و جامعه در پیش‌گیری از اعتیاد

طبق تحقیقات، سودمندی برنامه‌های پیش‌گیری موادمخدر، به هماهنگی اهداف، راهبردها و اصول بستگی دارد. شکل ۱، راهبردها و گروه‌های هدف برنامه‌های عمده پیش‌گیری را نشان می‌دهد که در تمام جهان اجرا می‌شوند. متخصصان، همسالان، رسانه‌ها، خانواده‌ها و جوامع، ابزارهای اصلی برنامه‌های پیش‌گیری موادمخدر هستند. این برنامه‌ها

می‌توانند مهارت‌هایی را جهت برقراری انضباط، ثبات و ارتباطات در خانواده، آموزش دهند و می‌کوشند از مشکلات ناشی از سوء مصرف مواد، جلوگیری کنند. یکی از بهترین راه‌های حل این مشکل، گسترش مسؤلیت مدنی (مسؤلیت در برابر رفاه کشور) در این برنامه‌هاست (Stonkutè,2007).

شکل ۱- راهبردها و ابزارهای پیش گیری از سوء مصرف مواد مخدر (Stonkutè,2007)

مطابق شکل، یکی از این بخش‌ها رسانه‌ها هستند که در همکاری با سایر بخش‌ها می‌توانند مؤثر واقع شوند. اما نه تنها مطبوعات، بلکه سایر رسانه‌ها نیز قابلیت جذب

تمام اқشار جامعه را به سوی خود دارند. مثلاً بسیاری از تحقیقات اذعان می‌دارند که رادیو می‌تواند به ویژه به نوجوانانی دسترسی داشته‌باشد که در معاملات ماده‌مخدر، مصرف این مواد و یا هر گونه رفتار خطرناک دیگری مشغول هستند (رومر، ۱۳۸۵: ۵۶). بنابراین می‌توان طرحی ریخت و از تمام رسانه‌ها در مبارزه با اعتیاد و پیش‌گیری از این معضل بهره گرفت. در این جا با استفاده از منابع مختلف، طرحی در زمینه مذکور ارائه می‌شود که شامل بخش‌های مختلفی به شرح زیر است:

- **اهداف کلی و جزئی:** کمک به ایجاد هنجارهای اجتماعی ضد اعتیاد و نیز فراهم کردن فرصت‌هایی برای تشویق دستاوردها و موفقیت‌های فردی و اجتماعی از جمله اهداف کلی طرح خواهند بود. آموزش رسانه‌های محلی در مورد اعتیاد، برگزاری جلسات مباحثه بین نمایندگان رسانه‌ها پیرامون نحوه پرداختن آن‌ها به موضوع اعتیاد و نگرش ایشان به ماده‌مخدر، آموزش اعضای گروه رسانه‌ای که قرار است با رسانه‌ها همکاری کنند، از اهداف جزئی این طرح به شمار می‌آیند. ابتدا با یک یورش رع‌آسای رسانه‌ای، توجه مردم به موضوع جلب می‌شود و انگیزه و علاقه مردم، هر چند وقت یک بار از طریق تغییر «هدف» اقدامات حفظ می‌گردد (هاوکیوز و دیگران، ۱۳۸۲: ۲۲۹-۲۲۶).

- **توصیف برنامه:** گروه کاری رسانه‌ها باید طرحی را برای بسیج رسانه‌ها در حمایت از رویکرد کاهش خطر فراهم آورند که بیانگر ارزش‌های جامعه در مورد اعتیاد، ارائه‌دهنده اطلاعات عمومی در مورد مشکلات و راه‌حل‌های مبارزه با اعتیاد در قالب عبارات ساده و همه فهم باشد (هاوکیوز و دیگران، ۱۳۸۲: ۲۳۰). چنین طرحی، بیشتر با بذل توجه به ویژگی‌ها و نیازهای دریافت‌کننده، برنامه‌ریزی می‌شود (مک کوایل، ۱۳۸۲: ۱۴۵). رسانه‌های نوشتاری در این میان، قابلیت عملکرد بسیار موفقی خواهند داشت؛ چرا که قادرند پیام‌ها را با عمق و شدت بیشتری نسبت به رسانه‌های دیداری - شنیداری القا

کنند؛ به ویژه روزنامه‌ها که مخاطبان بیشتری نسبت به سایر رسانه‌های نوشتاری دارند (هاوکینز و دیگران، ۱۳۸۲: ۲۳۳-۲۳۰).

- نکات اجرایی: هر جامعه‌ای می‌تواند با توجه به ویژگی‌ها، و نیازهای خود در زمینه مشارکت رسانه‌ها در امور اجتماعی، از روش‌های مختلفی استفاده کند. اما اصل تشکیل گروه کاری رسانه‌ها از جمله برای تمام جوامع کاربرد دارد. انتخاب رسانه‌ها نیز مهم است زیرا هم می‌توان از رویکرد چندرسانه‌ای (Multiple outlet) او هم تک رسانه‌ای استفاده کرد (هاوکینز و دیگران، ۱۳۸۲: ۲۳۷-۲۳۳).

- نحوه برنامه‌ریزی و ارزیابی: درج مقاله، مصاحبه، نامه‌هایی خطاب به سردبیر، سرمقاله و پاسخ به نامه‌ها، انتشار تقویم برنامه‌های اجتماعی، از جمله این برنامه‌ها در مطبوعات است. نتایج برنامه را می‌توان با تحلیل محتوای جراید، بررسی نگرش و رفتار مخاطبان نسبت به مصرف مواد مخدر سنجید.

جمع بندی و ارائه چارچوب نظری

نگاهی اجمالی به مبانی نظری نمایان می‌سازد تصور غالب در قوانین و جامعه ایران پیرامون اعتیاد، لزوم برخورد قهرآمیز و سرکوب گرانه با این معضل بوده که توفیقی در کاهش تقاضا نداشته است. این رویکرد از سال ۱۳۷۶ تا کنون، خود را در تقابل با نگرش جامعه‌شناختی، واقع‌گرا و درمان‌مداری می‌بیند که با تدوین برنامه پیش‌گیری، درمان و مقابله با اعتیاد در قالب برنامه چهارم توسعه، تقویت تشکل‌های غیردولتی و تعامل با مراکز علمی، تا حدی از شدت برخورد کیفرمدار کاسته است.

با توجه به قدمت رویکرد کیفرمدار در ایران نسبت به اعتیاد و تغییر نسبی آن از زمان تدوین برنامه چهارم توسعه، و نیز نتایج پژوهش‌های پیشین دال بر ضعف مطبوعات در اطلاع‌رسانی پیرامون اعتیاد، این مسأله مطرح می‌شود که روزنامه‌های کثیرالانتشار کشور، نظیر کیهان، اطلاعات، اعتماد و اعتماد ملی، چگونه به موضوع اعتیاد و مسائل آن می‌پردازند. چارچوب نظری تحقیق بر اساس نظریه برجسته‌سازی و دیدگاه دروازه‌بانی

قرار گرفته است. مطابق نظریه برجسته‌سازی، رسانه‌ها می‌توانند توجه عموم را به موضوعات خاص جلب کنند و از سایر موضوعات بگذرند؛ بر اساس دیدگاه دروازه‌بانی، عوامل درون سازمانی نظیر نظام ارزشی ذهنی دروازه‌بان‌ها و عوامل برون سازمانی، نظیر منابع خبری، نظارت‌های قانونی و ایدئولوژی حاکم، بر تصمیمات دروازه‌بان‌ها تأثیر بگذارند. مطبوعات از میان رویدادهای اعتیادمحور دست به گزینش می‌زنند و این انتخاب تحت تأثیر عوامل درون و برون سازمانی صورت می‌گیرد. سپس با استفاده از تکنیک‌های برجسته‌سازی، برخی از این رویدادهای گزینش شده را در ذهن مخاطب اولویت می‌بخشند. بنابراین، پیامی که به مخاطب می‌رسد، رویدادی «برگزیده» و یا «برگزیده و برجسته شده» توسط رسانه است، نه خود رویداد یا واقعیت اجتماعی.

طبق این چارچوب و بر پایه مبانی نظری این پرسش‌ها مطرح می‌شود که مطبوعات مذکور چه موضوعاتی را در زمینه اعتیاد از دروازه‌های خبری عبور داده و برجسته کرده‌اند؟ آیا از تکنیک‌های برجسته‌سازی برای برجسته کردن اخبار و مطالب اعتیادمحور استفاده می‌کنند؟ به طور مثال، آیا مطالب اعتیادمحور، آنقدر ارزش خبری دارد که به صفحه اول راه یابد؟ به اعتیاد به مثابه یک جرم نگریسته شده‌است یا بیماری؟ رویکردی آموزشی نسبت به اعتیاد دارند و آن را به صورت یک فرایند می‌نگرند یا تنها یک رویداد؟ چه کسانی را به عنوان خبرساز مطرح می‌کنند؟ چه نوع مواد مخدر در تیترو لید مطالب برجسته می‌شوند؟ با توجه به پرسش‌های مذکور، فرضیات زیر را می‌توان در نظر گرفت:

فرضیه های تحقیق

- ۱- به نظر می‌رسد بین روزنامه‌های مورد بررسی، از نظر سبک مطالب مربوط به اعتیاد، تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

- ۲- به نظر می‌رسد بین روزنامه‌های مورد بررسی، از نظر موضوع اصلی مطالب مربوط به اعتیاد، تفاوت معنی‌داری وجود دارد.
- ۳- به نظر می‌رسد بین روزنامه‌های مورد بررسی، از نظر ماهیت مطالب مربوط به اعتیاد، تفاوت معنی‌داری وجود دارد.
- ۴- به نظر می‌رسد بین روزنامه‌های مورد بررسی از نظر نوع ماده مخدر غیرمجاز ذکر شده در تیترو لید مطالب مربوط به اعتیاد، تفاوت معنی‌داری وجود دارد.
- ۵- به نظر می‌رسد بین روزنامه‌های مورد بررسی از نظر خبرسازان مطالب مربوط به اعتیاد، تفاوت معنی‌داری وجود دارد.
- ۶- به نظر می‌رسد بین روزنامه‌های مورد بررسی از نظر نگرش مطلب نسبت به اعتیاد، تفاوت معنی‌داری وجود دارد.
- ۷- به نظر می‌رسد بین روزنامه‌های مورد بررسی از نظر «تیترو در صفحه اول»، تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

روش شناسی تحقیق

این تحقیق با روش تحلیل محتوا به ارزیابی شماره‌های یک سال روزنامه‌های کیهان، اطلاعات، اعتماد و اعتماد ملی از پنجم تیر ماه (روز جهانی مبارزه با مواد مخدر) ۱۳۸۵ تا پنجم تیر ماه ۱۳۸۶ پرداخته است. به نظر می‌رسد بررسی جامعه آماری با روش سرشماری، بر روایی و اعتبار درونی این پژوهش افزوده است؛ زیرا سال آماری با سال تقویمی و انتشار شماره‌های روزنامه منطبق است و احتمال از قلم افتادن مطالب مورد نظر، کاهش یافته و خطای نمونه‌گیری نیز حذف شده است. پس از تأیید دستورالعمل کدگذاری توسط دو استاد علوم ارتباطات، اطلاعات در برهه‌های مخصوص ثبت شده‌اند. سپس این اطلاعات، تحت برنامه نرم‌افزاری ویژه آزمون‌های آماری در علوم اجتماعی Statistical Package for Social Sciences (SPSS) پانچ گردیده و مورد پردازش قرار

گرفته‌اند. برای سنجش رابطه بین متغیرها نیز از تکنیک آمار استنباطی و آزمون آماری کای اسکوئر استفاده شده‌است. از آنجا که رعایت عینیت، از اصول مهم تحقیق علمی است، ضریب قابلیت اعتماد از طریق فرمول «ویلیام اسکات» (W.Scott) محاسبه شده است.

$$Pi = \frac{\%OA - \%EA}{1 - \%EA}$$

EA = توافق مورد مشاهده ، OA = توافق مورد انتظار

پس از یک ماه از کدگذاری مرحله اول، ۲۰ درصد از کل مطالب کدگذاری شده در مورد متغیرهای «نگرش مطلب نسبت به اعتیاد» و «موضوع اصلی مطلب» که نیاز به داوری کدگذار داشتند، با نمونه‌گیری سیستماتیک، انتخاب و مجدداً کدگذاری شدند. با قرارگرفتن درصدهای توافق مشاهده‌شده و مورد انتظار در فرمول اسکات، ضریب قابلیت اعتماد در مورد هر دو متغیر، بیش از ۷۰ درصد حاصل شد. لذا می‌توان به دستاوردهای تحقیق اطمینان کرد.

فرضیه آزمایی

فرضیه اول: به نظر می‌رسد بین روزنامه‌های مورد بررسی، از نظر سبک مطالب مربوط به اعتیاد، تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

جدول ۱- رابطه بین نام روزنامه مورد بررسی و سبک مطلب

جمع	نام روزنامه مورد بررسی				سبک مطلب	
	اعتماد ملی	اعتماد	اطلاعات	کیهان		
۱۲۲۷	۱۱۹	۱۳۵	۵۶۱	۴۱۲	تعداد	خبر
۱۰۰	۹/۷	۱۱	۴۵/۷	۳۳/۶	درصد	
					سطری	
۸۳/۹	۶۷/۶	۵۸/۴	۹۳/۲	۹۰/۹	درصد ستونی	

۱۳۵	۳۵	۶۱	۲۴	۱۵	تعداد	گزارش
۱۰۰	۲۵/۹	۴۵/۲	۱۷/۸	۱۱/۱	درصد	
۹/۲	۱۹/۹	۲۶/۴	۴	۳/۳	سطری	
					درصد	
					ستونی	
۵۸	۱۵	۲۲	۱۰	۱۱	تعداد	مقاله
۱۰۰	۲۵/۹	۳۷/۹	۱۷/۲	۱۹	درصد	
۴	۸/۵	۹/۵	۱/۷	۲/۴	سطری	
					درصد	
					ستونی	
۱۰	۳	۳	۲	۲	تعداد	مصاحبه
۱۰۰	۳۰	۳۰	۲۰	۲۰	درصد	
۰/۷	۱/۷	۱/۳	۰/۳	۰/۴	سطری	
					درصد	
					ستونی	
۳۲	۴	۱۰	۵	۱۳	تعداد	سایر
۱۰۰	۱۲/۵	۳۱/۳	۱۵/۶	۴۰/۶	درصد	
۲/۲	۲/۳	۴/۳	۰/۸	۲/۹	سطری	
					درصد	
					ستونی	
۱۴۶۲	۱۷۶	۲۳۱	۶۰۲	۴۵۳	تعداد	جمع
۱۰۰	۱۲	۱۵/۸	۴۱/۲	۳۱	درصد	
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	سطری	
					درصد	
					ستونی	

$$\chi^2 = 217/105$$

$$df = 12$$

$$P = 0/000$$

نتیجه آزمون فرضیه نشان می‌دهد که بین روزنامه‌های مورد بررسی، از نظر سبک مطالب مربوط به اعتیاد، تفاوت معنی‌داری وجود دارد. روزنامه اعتماد با کسب بیشترین سهم از سبک‌های گزارش، مقاله و مصاحبه، یعنی بهره‌گیری از سبک‌های تحلیلی در مقایسه با سه روزنامه دیگر، پوشش بهتری از مطالب مربوط به اعتیاد ارائه کرده‌است؛ هر چند که از نظر تعداد مطلب (۲۳۱ مطلب) پس از «کیهان» و «اطلاعات» قرار دارد. در

حالی که روزنامه اطلاعات، اگرچه بیشترین سهم از مطالب کدگذاری شده مربوط با موضوع تحقیق را داشته، اما بیشترین مطالب خود را با سبک خبری و نه تحلیلی، ارائه داده است.

فرضیه دوم: به نظر می‌رسد بین روزنامه‌های مورد بررسی، از نظر موضوع اصلی مطالب مربوط به اعتیاد، تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

جدول ۲- رابطه بین نام روزنامه مورد بررسی و موضوع اصلی مطلب

جمع	نام روزنامه مورد بررسی				موضوع اصلی مطلب	
	اعتماد ملی	اعتماد	اطلاعات	کیهان		
۲۴۴	۳۴	۲۶	۹۸	۸۶	تعداد	دستگیری و اعدام قاچاقچیان
۱۰۰	۱۳/۹	۱۰/۷	۴۰/۲	۳۵/۲	درصد سطری	
۱۶/۷	۱۹/۳	۱۱/۳	۱۶/۳	۱۹	درصد ستونی	
۴۲	۱۰	۶	۱۱	۱۵	تعداد	دستگیری معتادان
۱۰۰	۲۳/۸	۱۴/۳	۲۶/۲	۳۵/۷	درصد سطری	
۲/۹	۵/۷	۲/۶	۱/۸	۳/۳	درصد ستونی	
۶۰۴	۱۲	۱۳	۳۴۹	۲۳۰	تعداد	کشف و امحای موادمخدر
۱۰۰	۲	۲/۲	۵۷/۸	۳۸/۱	درصد سطری	
۴۱/۳	۶/۸	۵/۶	۵۸	۵۰/۸	درصد ستونی	
۱۴	۴	۵	۲	۳	تعداد	بررسی علل اعتیاد
۱۰۰	۲۸/۶	۳۵/۷	۱۴/۳	۲۱/۴	درصد سطری	
۱	۲/۳	۲/۲	۰/۳	۰/۷	درصد ستونی	
۱۱۲	۳۸	۴۱	۱۱	۲۲	تعداد	جرایم مرتبط با اعتیاد
۱۰۰	۳۳/۹	۳۶/۶	۹/۸	۱۹/۶	درصد سطری	
۷/۷	۲۱/۶	۱۷/۷	۱/۸	۴/۹	درصد ستونی	
۷۵	۶	۳۶	۱۶	۱۷	تعداد	پیش‌گیری، ترک و درمان اعتیاد
۱۰۰	۸	۴۸	۲۱/۳	۲۲/۷	درصد سطری	
۵/۱	۳/۴	۱۵/۶	۲/۷	۳/۸	درصد ستونی	

۵۸	۴	۲۶	۱۴	۱۴	تعداد	تأثیرات اعتیاد بر سلامتی
۱۰۰	۶/۹	۴۴/۸	۲۴/۱	۲۴/۱	درصد سطری	
۴	۲/۳	۱۱/۳	۲/۳	۳/۱	درصد ستونی	
۱۳۶	۳۰	۲۳	۵۴	۲۹	تعداد	قوانین، سیاست ها و راهبردهای داخلی مبارزه با اعتیاد
۱۰۰	۲۲/۱	۱۶/۹	۳۹/۷	۲۱/۳	درصد سطری	
۹/۳	۱۷	۱۰	۹	۶/۴	درصد ستونی	
۳۲	۷	۶	۷	۱۲	تعداد	نتایج آمارها و گزارش ها در مورد اعتیاد
۱۰۰	۲۱/۹	۱۸/۸	۲۱/۹	۳۷/۵	درصد سطری	
۲/۲	۴	۲/۶	۱/۲	۲/۶	درصد ستونی	
۳۶	۲	۴	۲۴	۶	تعداد	برگزاری همایش و کنفرانس در مورد اعتیاد
۱۰۰	۵/۶	۱۱/۱	۶۶/۷	۱۶/۷	درصد سطری	
۲/۵	۱/۱	۱/۷	۴	۱/۳	درصد ستونی	
۶۱	۱۴	۲۸	۱۱	۸	تعداد	اعتیاد زنان، دانش آموزان و جوانان
۱۰۰	۲۳	۴۵/۹	۱۸	۱۳/۱	درصد سطری	
۴/۲	۸	۱۲/۱	۱/۸	۱/۸	درصد ستونی	
۱۷	۶	۶	۱	۴	تعداد	قوانین، سیاست ها و راهبردهای خارجی و جهانی در قبال اعتیاد
۱۰۰	۳۵/۳	۳۵/۳	۵/۹	۲۳/۵	درصد سطری	
۱/۲	۳/۴	۲/۶	۰/۲	۰/۹	درصد ستونی	
۱۹	۷	۸	۴	۰	تعداد	تأثیرات منفی اعتیاد بر اقتصاد و سیاست
۱۰۰	۳۶/۸	۴۲/۱	۲۱/۱	۰	درصد سطری	
۱/۳	۴	۳/۵	۰/۷	۰	درصد ستونی	
۱۲	۲	۳	۰	۷	تعداد	سایر
۱۰۰	۱۶/۷	۲۵	۰	۵۸/۳	درصد سطری	
۰/۸	۱/۱	۱/۳	۰	۱/۵	درصد ستونی	
۱۴۶۲	۱۷۶	۲۳۱	۶۰۲	۴۵۳	تعداد	جمع
۱۰۰	۱۲	۱۵/۸	۴۱/۲	۳۱	درصد سطری	
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	درصد ستونی	

$$X^2 = 536/834$$

$$df = 24$$

$$p = 0/000$$

نتیجه آزمون فرضیه نشان می‌دهد بین روزنامه‌های مورد بررسی، از نظر موضوع اصلی مطالب مربوط به اعتیاد، تفاوت معنی‌داری وجود دارد. «کیهان» و «اطلاعات» بیشترین مطالب را با موضوع اصلی دستگیری و اعدام قاچاقچیان یا کشف و امحای موادمخدر داشته‌اند که فعالیت‌ها و موفقیت‌های مسؤولان را در کاهش عرضه نمایش می‌دهند. گرچه «اعتماد» و «اعتماد ملی»، بیشترین مطالب خود را با موضوع «جرائم مرتبط با اعتیاد» منتشر کرده‌اند؛ اما روزنامه اعتماد با بیشترین سهم از مطالب بررسی علل اعتیاد، پیش‌گیری، ترک و درمان، تأثیرات اعتیاد بر سلامتی، اعتیاد زنان، دانش‌آموزان و جوانان، عملکرد بهتری در پوشش مطالب اعتیادمحور داشته‌است تا سه روزنامه دیگر.

فرضیه سوم: به نظر می‌رسد بین روزنامه‌های مورد بررسی، از نظر ماهیت مطالب مربوط به اعتیاد، تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

جدول ۳ - رابطه بین نام روزنامه مورد بررسی و ماهیت مطلب

جمع	نام روزنامه مورد بررسی				ماهیت مطلب	
	اعتماد ملی	اعتماد	اطلاعات	کیهان		
۱۳۶۲	۱۵۴	۱۹۱	۵۷۷	۴۴۰	تعداد	۱- ویدادمدار
۱۰۰	۱۱/۳	۱۴	۴۲/۴	۳۲/۳	درصد سطری	
۹۳/۲	۸۷/۵	۸۲/۷	۹۵/۸	۹۷/۱	درصد ستونی	
۱۰۰	۲۲	۴۰	۲۵	۱۳	تعداد	۲- فرایندمدار
۱۰۰	۲۲	۴۰	۲۵	۱۳	درصد سطری	
۶/۸	۱۲/۵	۱۷/۳	۴/۲	۲/۹	درصد ستونی	
۱۴۶۲	۱۷۶	۲۳۱	۶۰۲	۴۵۳	تعداد	جمع
۱۰۰	۱۲	۱۵/۸	۴۱/۲	۳۱	درصد سطری	
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	درصد ستونی	

$$X^2 = 66/662$$

$$df = 3$$

$$p = 0/000$$

نتیجه آزمون فرضیه نشان می‌دهد که بین روزنامه‌های مورد بررسی، از نظر ماهیت مطالب مربوط به اعتیاد، تفاوت معنی‌داری وجود دارد. درصد بسیار بالایی از مطالب هر چهار روزنامه، رویدادمدارند و به جای بررسی و تحلیل ریشه‌های رویدادهای اعتیادمحور، تنها بر گزارش رویدادهای معینی از این حوزه تمرکز کرده‌اند با این حال، روزنامه اعتماد بیش از دیگران کوشیده‌است از گزارش صرف یک رویداد فراتر رود، به طوری که ۴۰ درصد مطالب فرایندمدار را با هدف آگاه‌سازی جامعه از علل و چگونگی رویدادهای اعتیادمحور به خود اختصاص داده است.

فرضیه چهارم: به نظر می‌رسد بین روزنامه‌های مورد بررسی، از نظر نوع ماده مخدر غیرمجاز ذکر شده در تیتر و لید مربوط به اعتیاد، تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

جدول ۴- رابطه بین نام روزنامه مورد بررسی و نوع ماده مخدر غیرمجاز در تیتر و لید

جمع	نام روزنامه مورد بررسی				نوع ماده مخدر	
	اعتماد ملی	اعتماد	اطلاعات	کیهان	غیرمجاز در تیتر و لید	
۱۱۲	۱۳	۱۶	۵	۷۸	تعداد	مواد الکلی
۱۰۰	۱۱/۶	۱۴/۳	۴/۵	۶۹/۶	درصد سطری	
۱۵/۶	۲۱	۳۱/۴	۱/۶	۲۸	درصد ستونی	
۳۶۲	۲۰	۶	۲۲۱	۱۱۵	تعداد	مواد افیونی
۱۰۰	۵/۵	۱/۷	۶۱	۳۱/۸	درصد سطری	
۵۱/۱	۳۲/۳	۱۱/۸	۶۹/۷	۴۱/۲	درصد ستونی	
۱۴۹	۱۹	۱۸	۵۵	۵۷	تعداد	مواد روان گردان
۱۰۰	۱۲/۸	۱۲/۱	۳۶/۹	۳۸/۳	درصد سطری	
۲۱	۳۰/۶	۳۵/۳	۱۷/۴	۲۰/۴	درصد ستونی	
۸۳	۹	۱۱	۳۵	۲۸	تعداد	مواد افیونی و روان گردان
۱۰۰	۱۰/۸	۱۳/۳	۴۲/۲	۳۳/۷	درصد سطری	
۱۱/۷	۱۴/۵	۲۱/۶	۱۱	۱۰	درصد ستونی	
۳	۱	۰	۱	۱	تعداد	مواد افیونی، روان گردان و الکلی
۱۰۰	۳۳/۳	۰	۳۳/۳	۳۳/۳	درصد سطری	
۰/۴	۱/۶	۰	۰/۳	۰/۴	درصد ستونی	
۷۰۹	۶۳	۵۱	۳۱۷	۲۷۹	تعداد	جمع
۱۰۰	۸/۷	۷/۲	۴۴/۷	۳۹/۴	درصد سطری	
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	درصد ستونی	

$$\chi^2 = 139/791$$

$$df = 12$$

$$p = 0/000$$

نتیجه آزمون فرضیه نشان می‌دهد که بین روزنامه‌های مورد بررسی، از نظر نوع ماده مخدر غیرمجاز ذکر شده در تیترو لید مطالب مربوط به اعتیاد، تفاوت معنی‌داری وجود دارد. روزنامه‌های کیهان، اطلاعات و اعتماد ملی، برخلاف روزنامه اعتماد به تغییر الگوی مصرف از مواد مخدر افیونی به مواد روان گردان توجه نداشته‌اند؛ به گونه‌ای که در بیشترین نسبت مطالب خود، به برجسته‌سازی نام مواد مخدر غیرمجاز در تیترو لید پرداخته‌اند. در حالی که نگرانی سال‌های اخیر کشور در حوزه اعتیاد، تغییر الگوی تدریجی مصرف از مواد افیونی به مواد روان گردان (صنعتی و جدید) است. اگرچه بیشترین نسبت برجسته‌سازی «مواد روان گردان» در تیترو لید مطالب روزنامه‌های کیهان و اطلاعات بوده است و ظاهراً از توجه نسبی آن‌ها به الگوی مذکور خبر می‌دهد اما می‌توان آن را ناشی از گزارش بسیار میزان کشفیات و انهدام مواد دانست تا توجه به ابعاد و تأثیرات بهداشتی این مواد. زیرا موضوع اصلی اکثر مطالب را کشف و امحای مواد مخدر تشکیل داده است تا تأثیرات اعتیاد بر سلامتی، بررسی علل اعتیاد یا معرفی روش‌های پیش‌گیری، ترک و درمان آن.

فرضیه پنجم: به نظر می‌رسد بین روزنامه‌های مورد بررسی، از نظر خبرسازان مطالب مربوط به اعتیاد، تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

جدول ۵- رابطه بین نام روزنامه مورد بررسی و خبرسازان

جمع	نام روزنامه مورد بررسی				خبرسازان	
	اعتماد ملی	اعتماد	اطلاعات	کیهان		
۸۳۸	۹۵	۷۵	۵۰۵	۱۶۳	تعداد	نهادهای و مسؤولان قضایی، نظامی و انتظامی
۱۰۰	۱۱/۳	۸/۹	۶۰/۳	۱۹/۵	درصد سطری	
۵۷/۳	۵۴	۳۲/۵	۸۳/۹	۳۶	درصد ستونی	
۵۳	۶	۹	۲۲	۱۶	تعداد	سیاستمداران و دولتمردان
۱۰۰	۱۱/۳	۱۷	۴۱/۵	۳۰/۲	درصد سطری	
۳/۶	۳/۴	۳/۹	۳/۷	۳/۵	درصد ستونی	

۶۷	۱۵	۲۶	۸	۱۸	تعداد	وزارت بهداشت، بهزیستی و نهادهای وابسته
۱۰۰	۲۲/۴	۳۸/۸	۱۱/۹	۲۶/۹	درصد سطری	
۴/۶	۸/۵	۱۱/۳	۱/۳	۴	درصد ستونی	
۴۶	۳	۲۴	۱۱	۸	تعداد	سازمان ها و افراد غیردولتی فعال در زمینه اعتیاد
۱۰۰	۵/۶	۵۲/۲	۲۳/۹	۱۷/۴	درصد سطری	
۳/۱	۱/۷	۱۰/۴	۱/۸	۱/۸	درصد ستونی	
۲۱	۵	۶	۳	۷	تعداد	سازمان ها و مسئولان منطقه‌ای و بین‌المللی در زمینه اعتیاد
۱۰۰	۲۳/۸	۲۸/۶	۱۴/۳	۳۳/۳	درصد سطری	
۱/۴	۲/۸	۲/۶	۰/۵	۱/۵	درصد ستونی	
۶	۴	۱	۱	۰	تعداد	سایر
۱۰۰	۶۶/۷	۱۶/۷	۱۶/۷	۰	درصد سطری	
۰/۴	۲/۳	۰/۴	۰/۲	۰	درصد ستونی	
۴۳۱	۴۸	۹۰	۵۲	۲۴۱	تعداد	بی‌مورد
۱۰۰	۱۱/۱	۲۰/۹	۱۲/۱	۵۵/۹	درصد سطری	
۲۹/۵	۲۷/۳	۳۹	۸/۶	۵۳/۲	درصد ستونی	
۱۴۶۲	۱۷۶	۲۳۱	۶۰۲	۴۵۳	تعداد	جمع
۱۰۰	۱۲	۱۵/۸	۴۱/۲	۳۱	درصد سطری	
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	درصد ستونی	

$$X^2 = ۴۳۲/۲۸۶$$

$$df = ۱۸$$

$$p = ۰/۰۰۰$$

نتیجه آزمون فرضیه نشان می‌دهد که بین روزنامه‌های مورد بررسی، از نظر خبرسازان مطالب مربوط به اعتیاد، تفاوت معنی‌داری وجود دارد. همه مطبوعات مورد بررسی، بیشترین سهم از مطالب خود را از خبرسازان حوزه قضایی، نظامی و ستاد مبارزه با مواد مخدر کسب کرده‌اند و در این میان، بیشترین سهم را «اطلاعات» داشته است. این روزنامه در انعکاس اخبار و مطالب سیاستمداران و دولتمردان - دولتمردان حوزه‌های غیر از ستاد مبارزه با مواد مخدر، وزارت بهداشت - نیز پیشگام بوده است. «اعتماد»، بیشترین انعکاس اخبار و مطالب حوزه‌های دولتی بهداشت و درمان و سازمان‌ها و افراد غیردولتی فعال در زمینه اعتیاد را سهم خویش ساخته است. در مجموع، روزنامه‌های اعتماد و

اعتماد ملی، بیشتر به پوشش و برجسته‌سازی مطالب حوزه‌های درمان‌مدار، بهداشتی اعتماد پرداخته‌اند.

فرضیه ششم: به نظر می‌رسد بین روزنامه‌های مورد بررسی، از نظر نگرش مطلب نسبت به اعتیاد، تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

جدول ۶- رابطه بین نام روزنامه مورد بررسی و نگرش مطلب نسبت به اعتیاد

جمع	نام روزنامه مورد بررسی				نگرش مطلب نسبت به اعتیاد	
	اعتماد ملی	اعتماد	اطلاعات	کیهان		
۸۰۱	۶۳	۴۲	۴۱۶	۲۸۰	تعداد	نگرش مجرمانه
۱۰۰	۷/۹	۵/۲	۵۱/۹	۳۵	درصد سطری	
۵۴/۸	۳۵/۸	۱۸/۲	۶۹/۱	۶۱/۸	درصد ستونی	
۱۵۷	۳۲	۶۷	۳۱	۲۷	تعداد	نگرش بیماری
۱۰۰	۲۰/۴	۴۲/۷	۱۹/۷	۱۷/۲	درصد سطری	
۱۰/۷	۱۸/۲	۲۹	۵/۱	۶	درصد ستونی	
۵۰۴	۸۱	۱۲۲	۱۵۵	۱۴۶	تعداد	فایده نگرش خاص
۱۰۰	۱۶/۱	۲۴/۲	۳۰/۸	۲۹	درصد سطری	
۳۴/۵	۴۶	۵۲/۸	۲۵/۷	۳۲/۲	درصد ستونی	
۱۴۶۲	۱۷۶	۲۳۱	۶۰۲	۴۵۳	تعداد	جمع
۱۰۰	۱۲	۱۵/۸	۴۱/۲	۳۱	درصد سطری	
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	درصد ستونی	

$$X^2 = 245/979$$

$$df = 6$$

$$p = 0/000$$

نتیجه آزمون فرضیه نشان می‌دهد که بین روزنامه‌های مورد بررسی، از نظر نگرش مطلب نسبت به اعتیاد، تفاوت معنی‌داری وجود دارد. دو روزنامه کیهان و اطلاعات، به ترویج نگرش مجرمانه نسبت به اعتیاد در جامعه می‌پردازند. اگرچه در سال مورد بررسی، طرح‌هایی نظیر طرح نجات یا امنیت اجتماعی، درمان معنادار تریقی و نظایر آن

از سوی مسئولان مطرح شد، اما همچنان نگاه مجرمانه نسبت به اعتیاد باقی مانده است و با این که دو روزنامه اعتماد و اعتماد ملی نیز در بیشترین نسبت از مطالب خود، نگرش خاصی را نسبت به اعتیاد اتخاذ نکرده‌اند، اما نگرش بیماری در اعتماد، بیش از سایر روزنامه‌های مورد بررسی است.

فرضیه هفتم: به نظر می‌رسد بین روزنامه‌های مورد بررسی، از نظر استفاده از تیتر در صفحه اول، تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

جدول ۷- رابطه بین نام روزنامه مورد بررسی و تیتر در صفحه اول

جمع	نام روزنامه مورد بررسی				تیتر در صفحه اول	
	اعتماد ملی	اعتماد	اطلاعات	کیهان		
۲۹	۸	۸	۱۰	۳	تعداد	۱- دارد
۱۰۰	۲۷/۶	۲۷/۶	۳۴/۵	۱۰/۳	درصد سطری	
۲	۴/۵	۳/۵	۱/۷	۰/۷	درصد ستونی	
۱۴۳۳	۱۶۸	۲۲۳	۵۹۲	۴۵۰	تعداد	۲- ندارد
۱۰۰	۱۱/۷	۱۵/۶	۴۱/۳	۳۱/۴	درصد سطری	
۹۸	۹۵/۵	۹۶/۵	۹۸/۳	۹۹/۳	درصد ستونی	
۱۴۶۲	۱۷۶	۲۳۱	۶۰۲	۴۵۳	تعداد	جمع
۱۰۰	۱۲	۱۵/۸	۴۱/۲۴	۳۱	درصد سطری	
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	درصد ستونی	

$$\chi^2 = 12/932$$

$$df = 3$$

$$p = 0/005$$

نتیجه آزمون فرضیه نشان می‌دهد که بین روزنامه‌های مورد بررسی، از نظر «تیتر در صفحه اول»، تفاوت معنی‌داری وجود دارد. اولاً در تمام روزنامه‌های مورد بررسی، اکثر مطالب مربوط به اعتیاد، از ارزش خبری و اهمیت کافی برخوردار نبوده‌اند تا در صفحه اول، تیتری از آن‌ها درج شود اما از درصد ناچیزی از مطالب که در صفحه اول، تیتر داشته‌اند،

روزنامه اطلاعات بیشترین سهم را دارد. جالب این که بیشترین نسبت مطالب فاقد تیتراژ در صفحه اول نیز به همین روزنامه تعلق دارد.

با توجه به اینکه از ۶۰۲ مطلب متعلق به اطلاعات، تنها ۱۰ مطلب با استفاده از تیتراژ در صفحه اول برجسته شده‌اند، نمی‌توان آن را از میان سه روزنامه دیگر به ویژه اعتماد و اعتماد ملی خیلی متمایز کرد که با ۸ مطلب دارای تیتراژ در صفحه اول، پس از آن قرار دارند. داشتن تنها ۱۰ تیتراژ در صفحه اول در رابطه با موضوعی به اهمیت اعتیاد در میان ۶۰۲ مطلب، عملکرد موفقی نیست. در حالی که «اعتماد» و «اعتماد ملی» که به ترتیب با ۲۳۱ و ۱۷۶ مطلب، کمترین سهم را از مطالب مرتبط با موضوع تحقیق داشته‌اند، هر یک ۸ مطلب را با استفاده از تیتراژ در صفحه اول، برجسته کرده‌اند. «کیهان» نیز با تنها ۳ تیتراژ در صفحه اول، آن هم از میان ۴۵۳ مطلب، کمترین اهمیت را برای مطالب اعتیادمحور قائل شده است. لذا گرچه اطلاعات دارای بیشترین سهم از تیتراژهای صفحه اول است، اما روزنامه‌های اعتماد و اعتماد ملی با توجه به درصد کمتر مطالب کدگذاری شده، عملکرد بهتری داشته‌اند.

نتیجه‌گیری

در طول نزدیک به یک قرن قانون‌گذاری برای کنترل اعتیاد و موادمخدر (۱۳۸۶-۱۲۸۹) ایران تمام راه‌ها را پیموده است: از آزادسازی کشت تا ممنوعیت کامل؛ از برقراری سیستم کوپنی مواد افیونی تا حبس‌های طویل‌المدت؛ تبعید و حتی اعدام معتادان؛ از اقدامات نظامی و اعدام سوداگران مرگ تا همکاری با کشورهای تولیدکننده موادمخدر؛ از جزای نقدی و انفسال خدمت کارمندان معتاد تا ایجاد مراکز ترک اعتیاد؛ از رویکرد کیفرمدار تا رویکرد درمان‌مدار و علمی در برنامه چهارم توسعه. لکن هیچ کدام مانع از رشد شمار معتادان از ۱/۵ میلیون نفر در سال ۱۳۳۲ به حدود ۴ میلیون نفر در سال‌های اخیر نشده‌اند. این درحالی است که سازمان ملل متحد و برخی از کشورهای توسعه‌یافته جهان به این نتیجه رسیده‌اند که به جای

برخورد قهرآمیز با اعتیاد، در نظر گرفتن مرگ کیفری (زندان) یا مرگ مدنی (محروم نمودن معتاد از امکانات اجتماعی) و متمرکز نمودن توان و بودجه خود بر کاهش عرضه - مبارزه با تولید و قاچاق مواد مخدر، سوداگران و توزیع کنندگان - باید در مورد کاهش تقاضا - پیشگیری، ترک و درمان - برنامه ریزی و سرمایه گذاری کرد. از مهم ترین عناصر چنین برنامه‌ای، اطلاع رسانی هدفمند و گسترده از طریق رسانه‌هاست و پیکارهای رسانه‌ای نظیر برنامه بین‌المللی پنج ساله سازمان ملل، بر نقش مثبت رسانه‌ها در اطلاع رسانی، ایجاد تغییرات مثبت در دانش و نگرش والدین، دانش آموزان و جوانان نسبت به اعتیاد صحه گذارده‌اند. در نتیجه، صحت این گفته تامپسون که رسانه‌های ارتباطی دارای نقشی حیاتی در ایجاد حس مسؤولیت برای سرنوشت جمعی ایفا کرده و خواهند کرد، به لحاظ ایجاد حس مسؤولیت مدنی در برابر اعتیاد، به اثبات رسیده است.

یافته‌های پژوهش پیش رو، یعنی تأکید بر روش‌های قهرآمیز، انعکاس فعالیت‌ها و موفقیت‌های مسؤولان در کاهش عرضه، ابعاد قضایی و عدالت کیفری اعتیاد، بی‌توجهی به مسائل اساسی اعتیاد در کشور، عدم برجسته سازی اعتیاد و مسائل آن، عدم اتخاذ رویکردی آموزشی، منتقدانه، آگاهی‌بخش، هدایتگر، مسؤولیت‌ساز و درمان‌مدار نسبت به این معضل از سوی کیهان، اطلاعات، اعتماد و اعتماد ملی، مبین عدم برنامه ریزی دقیق آن‌ها در قبال معضل اعتیاد است. هر چند بین چهار روزنامه مذکور به لحاظ متغیرهای مورد بررسی، تفاوت معناداری وجود دارد، اما با توجه به نتایج آمده در ذیل، عملکرد «اعتماد» را از چند جنبه می‌توان مطلوب‌تر از سه روزنامه دیگر ارزیابی کرد.

به طور خلاصه، موضوع اصلی مطالب با محوریت اعتیاد، از نتایج نامطلوب این تحقیق است؛ زیرا اخبار حوزه کاهش عرضه که حاوی ستیز و خشونت هستند، بیش از اخبار مثبت مربوط به حوزه کاهش تقاضا از دروازه دروازه‌بانان عبور کرده‌اند. این امر

می‌تواند مؤید عدم فعالیت جدی مدافعان رویکرد درمان‌مدار در رویدادسازی و جلب توجه مطبوعات و نیز ضعف مطبوعات در مراجعه به آن‌ها باشد.

همانطور که در بخش دوم، رسانه‌ها و اعتیاد و نیز چارچوب نظری گفته شد، محتوای اخبار پس از طی مسیرهای مختلف و به شکل‌های مختلفی به رسانه می‌رسد. منبع خبر یا پردازش‌کننده رویداد در تولید خبر و مطلب، تأثیرگذار هستند؛ اطلاعات رسانه‌ها به منابع گردآوری و پردازش اطلاعات این مؤسسات بستگی دارد. بنابراین با تغییر نوع خبرسازان، نوع رویدادها و موضوعات نیز تغییر خواهد کرد. طبق دیدگاه دروازه‌بانی هم، دروازه‌بان‌ها با کنترل گزینشی خود، یعنی بازکردن دروازه برای ورود اطلاعاتی که از نظرشان ارزش خبری دارند و بستن آن به روی دیگر رویدادها، اخبار را به معنای واقعی کلمه می‌سازند. پس یک رسانه می‌تواند اتفاقات و مسائل اساسی را بی‌اهمیت جلوه‌گر سازد و به جای آن رویدادهایی را مهم بشمارد که معمولاً اخبار را نمی‌سازند. بر این اساس، دروازه‌بانان مطبوعات بررسی شده، به انعکاس مطالب خبرسازان قضایی و نظامی (ستاد مبارزه با مواد مخدر، نیروی انتظامی و دادگاه‌ها) بیش از وزارت بهداشت، بهزیستی و نهادهای وابسته به آن و نیز نهادهای غیردولتی (انجمن‌ها و گروه‌های فعال در درمان معتادان) پرداخته‌اند و دروازه را برای مطالبی گشوده‌اند که موضوع اصلی‌شان را «کشف و امحای مواد مخدر» و بعد «دستگیری و اعدام قاچاقچیان»، «قوانین، سیاست‌ها و راهبردهای مبارزه با مواد مخدر» و «جرایم مرتبط با اعتیاد» تشکیل می‌دهد که جزو اخبار منفی، ولی بازتاب‌دهنده موفقیت‌ها در کاهش عرضه‌اند. به علاوه، دروازه را به روی مسائل اساسی کشور در مورد اعتیاد یعنی اعتیاد زنان، دانش‌آموزان و جوانان و نیز قوانین و سیاست‌های خارجی و جهانی که می‌توانند رهنمون مسئولان در عرضه کاهش تقاضا باشند، کمتر گشوده‌اند.

نکته دیگر، ترویج نگرش مجرمانه، بیش از نگرش بیماری است؛ در حالی که رویکرد جدید در جهان، پذیرش اعتیاد به عنوان یک بیماری است. با توجه به دیدگاه‌های اجتماعی و حقوقی نسبت به اعتیاد در ایران، مطبوعات به انعکاس جو اجتماعی و قضایی

کشور در این رابطه پرداخته اند. لذا طبق دیدگاه دروازه‌بانی، عوامل برون‌سازمانی (نوع خبرسازان، نوع رویدادها و ایدئولوژی حاکم) و عوامل درون‌سازمانی (باورها و نظرات شخصی خبرنگاران نسبت به اعتیاد) موجب عبور بیشتر نگرش مجرمانه از دروازه‌های خبری شده‌اند و از سوی دیگر، بیانگر ضعف رابطه مطبوعات و حوزه‌های بهداشتی و درمان‌مدار است. همچنین، با این که نگرانی عمده سال‌های اخیر کشور، تغییر الگوی مصرف از این مواد به روان‌گردان‌ها (مخدرهای صنعتی و جدید) است، یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد برجسته‌سازی نوع مواد مخدر در روزنامه‌های مورد بررسی، از نظر کمی با آمار تعداد معتادان به مواد افیونی همخوان است؛ اما با تغییر الگوی مصرف، مطابقت ندارد. از نظر کیفی نیز این عملکرد، مطلوب نیست؛ زیرا سهم بالای مواد افیونی را با توجه به بیشترین موضوع اصلی مطالب می‌توان ناشی از میزان کشفیات و انهدام آن سها دانست تا توجه به ابعاد بهداشتی و اجتماعی اعتیاد به این نوع مواد.

با عنایت به وجود تفاوت معنادار بین چهار روزنامه از نظر خبرسازان، موضوع اصلی، نوع نگرش به اعتیاد، «اعتماد» با داشتن بیشترین سهم از مطالب مربوط به تأثیرات اعتیاد بر سلامتی، اعتیاد زنان، دانش‌آموزان و جوانان، بررسی علل اعتیاد، پیش‌گیری، ترک و درمان، سیاست‌ها و راهبردهای خارجی و جهانی در قبال اعتیاد، ترویج بیشترین نگرش بیماری به دلیل انعکاس اخبار حوزه‌های درمان‌مدار، توجه به تغییر الگوی مصرف به دلیل بیشترین برجسته‌سازی مواد گردان در تیترو لید مطالب خود، در مجموع بیش از بقیه روزنامه‌ها به رویکرد کاهش تقاضا و مسائل اساسی اعتیاد پرداخته‌است.

از زاویه‌ای دیگر، سهم بسیار بالای مطالب با ماهیت رویدادمدار، استفاده بیشتر از سبک «خبر» در اطلاع‌رسانی، بیانگر عدم رویکرد آموزشی مطبوعات مورد بررسی نسبت به اعتیاد است. سهم بسیار پایین مطالب فرایندمدار را می‌توان نشانه‌ای از عدم توجه عمیق این مطبوعات به بحران اعتیاد، تمرکز آن‌ها بر تازگی رویدادها و ضعف علمی‌شان در بررسی علمی و ریشه‌ای اعتیاد دانست. سهم ناچیز مطالب یا سبک

تحلیلی (مقاله، گزارش و مصاحبه) هم نشان می‌دهد مطبوعات مورد بررسی، کمتر به ایفای رسالت خود در آگاهی بخشی و راهنمایی افکار عمومی پرداخته‌اند و برنامه‌ریزی دقیقی به منظور کاهش تقاضای مواد مخدر ندارند. فقط «اعتماد» با توجه بیشتر به مطالب فرایندمدار و کارکرد «هدایت و راهنمایی»، بیش از سه روزنامه دیگر، رویکرد آموزشی و آگاهی‌بخش نسبت به اعتیاد دارد. همچنین، طبق نظریه برجسته‌سازی، مطبوعات با تکنیک‌هایی نظیر استفاده از تیتزر در صفحه اول، به برجسته‌سازی یک موضوع می‌پردازند و اولویت ذهنی مخاطبان را شکل می‌دهند. اما یافته‌های این پژوهش نشان از عدم برجسته‌سازی موضوع اعتیاد و مسائل آن از سوی مطبوعات مورد بررسی دارد. اکثریت قاطع مطالب اعتیاد محور، ارزش خبری لازم را نداشته‌اند تا تیتزر در صفحه اول بیابند که میلیون‌ها خواننده دارد.

پیشنهادها

با توجه به نتایج پژوهش حاضر، پیشنهادهایی ارائه می‌گردد که شاید بتواند یاریگر روزنامه‌های مورد بررسی، سایر مطبوعات و رسانه‌ها، مسؤولان مبارزه با مواد مخدر و محققان در ایفای مسؤولیت‌های خود نسبت به جامعه کنونی و آیندگان باشد.

- چون همه مردم، قابلیت تحلیل ابعاد مختلف اعتیاد را ندارند، پیشنهاد می‌شود مطبوعات مورد بررسی در این پژوهش و سایر مطبوعات، توجه بیشتری به استفاده از سبک‌های تحلیلی نمایند و به سبک خبری اکتفا نکنند.

- لازم است مطبوعات برای همگام شدن با قوانین بین‌المللی و رویکرد امروز محافل علمی جهان نسبت به اعتیاد، با کسب اطلاعات از کارشناسان و متخصصان حوزه‌های علمی و پژوهشی و نیز نهادهای غیردولتی، مروج رویکرد درمان‌مدار باشند.

- اطلاع‌رسانی رسمی دبیرخانه ستاد مبارزه با موادمخدر، برگزاری کارگاه‌های آموزشی از سوی این ستاد، برای خبرنگاران و روزنامه‌نگاران حوزه‌های اجتماعی مطبوعات، به رفع فقر اطلاعاتی اصحاب قلم در زمینه اعتیاد کمک خواهد کرد.
- استفاده از الگوهای رسانه‌ای مقابله با اعتیاد و تجربیات موفقیت‌آمیز کشورهای پیشرفته جهان - که در این تحقیق ارائه شد- و ساماندهی مطبوعات و سایر رسانه‌ها از سوی ستاد مبارزه با موادمخدر به منظور بیکار ملی با اعتیاد، مفید و ضروری است.
- بررسی تطبیقی پوشش خبری اعتیاد در روزنامه‌های ایران و کشورهای نظیر امریکا و استرالیا می‌تواند شناخت بهتری از نحوه پرداختن مطبوعات به اعتیاد فراهم آورد.

منابع

- اسعدی، سید حسن. اعتیاد و قاچاق موادمخدر، در اعتیاد و قاچاق موادمخدر (مجموعه مقالات اولین همایش ملی آسیب‌های اجتماعی در ایران - خرداد ۱۳۸۱). جلد دوم، تهران: آگه، ۱۳۸۳.
- برنامه بین‌المللی کنترل موادمخدر سازمان ملل متحد، گزارش جهانی مواد مخدر ۲۰۰۰. ترجمه اداره کل روابط بین‌الملل ستاد مبارزه با مواد مخدر ریاست جمهوری، تهران: ستاد مبارزه با موادمخدر، ۱۳۸۰.
- تامپسون، جان بروکشایر. رسانه‌ها و نوگرایی. ترجمه علی ایثاری کسمائی، تهران: مؤسسه انتشاراتی روزنامه ایران، ۱۳۷۹.
- ترابی، علیرضا و امیر محمدپیام. تحلیل محتوای روزنامه‌های سراسری کشور در انعکاس پیامهای سوء مصرف، مبارزه و پیشگیری از اعتیاد ۱۳۸۲-۱۳۷۲. (تحقیق منتشر نشده ستاد مبارزه با موادمخدر)، ۱۳۸۳.

- حکمت، آزاده. بررسی میزان اطلاع‌رسانی روزنامه‌های کثیرالانتشار در زمینه اعتیاد و موادمخدر طی سال ۱۳۷۸. پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم ارتباطات اجتماعی، واحد تهران مرکزی دانشگاه آزاد اسلامی، ۱۳۷۹.
- دفلور، ملوین و دنیس، اورت.ای. شناخت ارتباط جمعی. ترجمه سیروس مرادی، تهران: دانشکده صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۳.
- رحمدل، منصور. حقوق بشر و معتادان. رفاه اجتماعی، فصلنامه علمی- پژوهشی، سال سوم، شماره ۱۳، تابستان ۱۳۸۳.
- رومر، دانیل. نقش رسانه‌های گروهی در کاهش دخالت نوجوانان در قاچاق موادمخدر. ترجمه حمید محمدی‌فرد، اصلاح و تریبیت: ماهنامه اجتماعی. فرهنگی. آموزشی، سال ششم، شماره ۷۱، ۱۳۸۵.
- ستاد مبارزه با موادمخدر. سازمانهای غیر دولتی و نقش آنها در زمینه کاهش تقاضای مواد مخدر. برگرفته در ۳ تیر ۱۳۸۶، از <http://www.dchq.ir>
- سخاوت، جعفر. چکیده مباحث مطرح شده در محور اعتیاد و قاچاق موادمخدر. در اعتیاد و قاچاق موادمخدر (مجموعه مقالات اولین همایش ملی آسیب‌های اجتماعی در ایران: خرداد ۱۳۸۱). جلد دوم، تهران: آگه، ۱۳۸۳.
- سورین، ورنر و تانکارد، جیمز. نظریه‌های ارتباطات. ترجمه علیرضا دهقان، تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۸۱.
- سولیوان، تام.او و دیگران. مفاهیم کلیدی ارتباطات. ترجمه میرحسین رئیس‌زاده، تهران: فصل نو، ۱۳۸۵.
- شکرخواه، یونس. رسانه‌های خبری و کنترل دروازه‌ها. فصلنامه پژوهش و سنجش، سال هشتم، شماره ۲۷، ۱۳۸۰.

- شیخاوندی، داور. جامعه شناسی انحرافات و مسائل جامعی ایران. تهران: نشر قطره، ۱۳۸۴.
- فرجیها، محمد. بازتاب رسانه‌ای جرم. فصلنامه رفاه اجتماعی: فصلنامه علمی-پژوهشی، سال ششم، شماره ۲۲، ۱۳۸۵.
- فرحبخشی، حامد. بررسی نحوه نگرش مطبوعات ایران به موادمخدر و اعتیاد: تجزیه و تحلیل محتوای روزنامه‌های ایران، اطلاعات، کیهان و همشهری ۱۳۸۰.
- پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم ارتباطات اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۳۸۱.
- کازنو، ژان. جامعه‌شناسی وسایل ارتباط جمعی. ترجمه باقر ساروخانی و منوچهر محسنی، تهران: اطلاعات، ۱۳۶۵.
- کریمزاده نگاری، غلامحسین. علل گرایش نوجوانان و جوانان به اعتیاد موادمخدر در استان کرمان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم جزا و جرم‌شناسی، واحد نراق دانشگاه آزاد اسلامی، ۱۳۷۷.
- کیا، علی اصغر و رشکیانی، مهدی. میانی برجسته سازی رسانه‌ها. تهران: شرکت تعاونی سازمان معین ادارات، ۱۳۸۵.
- مک کوایل، دنیس. درآمدی بر نظریه ارتباطات جمعی. ترجمه پرویز اجلالی، تهران: دفتر مطالعات و توسعه رسانه‌ها، ۱۳۸۲.
- موسوی، فاطمه و طباطبائی، روزبه. بررسی میزان آگاهی، نگرش و رفتار جوانان تهرانی نسبت به اکستسی. رفاه اجتماعی: فصلنامه علمی-پژوهشی، سال پنجم، شماره ۲۱، ۱۳۸۵.

- مهدی‌زاده، سید محمد. نظریه‌های ارتباطات جمعی، جزوه درسی منتشر نشده
دانشکده علوم ارتباطات دانشگاه علامه طباطبائی، نیمسال دوم ۱۳۸۵-۱۳۸۴.
- میری آشتیانی، الهام، مقدمه‌ای بر آسیب شناسی مسائل اجتماعی در ایران، تهران:
فرهنگ گفتمان، ۱۳۸۲.
- هاشمی، علی. نگاه نو، اقدام نو در مبارزه با مواد مخدر. جلد یکم، تهران:
دبیرخانه ستاد مبارزه با مواد مخدر، ۱۳۸۳.
- هاوکینز، جی. دیوید و دیگران. راهبر جوامع مراقب. ترجمه فرهاد طارمیان و
دیگران، تهران: مؤسسه فرهنگی منادی تربیت، ۱۳۸۲.

- Bell, P. Drugs and the media. **Australian Alcohol/Drug review**, 4(4), 1985.

- Blackwell, J. Discourses on drug use: The social construction of a steroid scandal, **Journal of Drug Issues**, 21(1), 1991.

- Blood, R. & McCallum, Kerry. **Key Principles for the Reporting of Drug Issues- Final Report 3 June 2005 School of Professional Communication -University of Canberra**. Retrieved August 12, 2007, from <http://www.ancd.org.au>

- Hathaway, Andrew D., & Erickson, Patricia G. **A Tale of Two Stimulant: An Analysis of Newspaper Coverage of Cocaine and Tobacco in Canada**. August 12, 2007, <http://www.cjc-online.ca>

- Myrjii, Karim. **The Agony and the Ecstasy: Drugs, Media and Morality, The Control of Drugs and Drugs Users: Reason or Reaction?**. Retrieved July 12, 2007, from <http://www.drug library.org>

- Noto, Ana Regina ,& et al. **Drugs in the Brazilian Print Media: An Exploratory Survey of Newspaper and Magazine Stories in the Year 2000.** August 11, 2007, <http://www.informaworld.com>

- Smith, Katherine Clegg & et al. **Good News About Smoking: How do US Newspapers Cover Tobacco Issue?**. June 7, 2007, <http://www.findarticles.com>

- Speaker, Susan L. Phd. **Creating a Monster: Newspapers, and America's Drug Problem.** Retrieved June 2, 2007, from <http://molinterv.aspetjournals.org>

- Stonkutè, Monika. **DEVELOPMENT OF CIVIL RESPONSIBILITY IN DRUG ADDICTION PREVENTION PROGRAMS.** Retrieved August 22, 2007, from <http://www.cisr.ru>

- UNODC. **World Drug Report (2007).** July 27, 2007, <http://www.unodc.org>

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی